

EVANG. EGYZHÁZ ÉS ISKOLA.

Előfizetés díja:

Egész évre . . . 12 kor.
Fél évre . . . 6 „
Negyedévre . . . 3 „
Egy szám ára 24 fill.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

Kiadótulajdonos és szerkesztő:

VERES JÓZSEF.

Felelős szerkesztő:

HAJTS BÁLINT.
Hirdetés díja:

Egész oldal . . . 16 kor.
Fél oldal . . . 8 „
Negyed oldal . . . 4 „
Nyolczad oldal . . . 2 „

Theologiai oktatásügyünk reform- jához.

— Válaszul „a magyarországi ág. h. ev. ker. egyház theologiai rendszere“ c. javaslatra. —

(Folytatás.)

III.

Ámde a javaslat nemcsak meghamisítása a zsinati törvénynek és megtagadása a protestantizmus szellemének; hanem cynikus kigúnyolása és semmibevétele egyetemes egyházunk nemes tradíciójának, a melyeket theologiai szakoktatásunk fejlesztése érdekében teljes egy évszázad óta ápolt lelkében.

Valóban az. Mert, miként bevezetésemben említettem, egyszerűen fehér lapot csinált a múltból, holott pedig minden alkotásnak csak úgy van a léte biztosítva, ha az összes idegszálaival a múlt fejlődés természetes talajában gyökerezik.

Jól ismeri e tétel igazságát Mayer kollega is, a ki a jelen „visszás helyzetnek és tarthatatlan állapotnak“ elejét veendő, a jövő „egészséges fejlődés“ érdekében csak egy orvosszert ismer: „Visszatérni oda, a honnan theologiai főiskoláink legújabb fejlődése megindult, a régi jó alapokra.“

Szerettem volna ugyan, ha Mayer kollega úr e „régijó alapokat,“ a melyekről „theologiai főiskoláink legújabb fejlődése megindult,“ közelebbről is megjelöli, így általánosságban bajos dolog magunkat az ő gondolatába bele találni. Nézetem szerint ez alapokat lerakva találjuk a zsinati törvényben, a mely a régi fejlődést betetőzi s egyúttal a legújabb fejlődésnek is normaló elvét képezi.

Glauí előadó úr, a kit az illusztris albizottság a „körültekintő és mélyreható megfon-

tolást igénylő“ javaslat megszerkesztésével és substrátumszerű előterjesztésével megbizott s a kinek, mint az egyetemes egyház mediumának egyedüli normatívumát csak a zsinati törvény képezhet, hogy e zsinati törvény igazi intencióit fejezhesse ki munkálatában, vissza kellett volna tekintenie a törvény előzményeire is, mélyre hatni az intenciók genetikus kialakulásának: s ha ezt teszi, munkálata bizonynyal egészen más képet nyer, több haszonnal jár s néki is kudarc helyett elismerést terem. Hanem hát ő előadói feladatának a könnyebb végét fogta meg. Elengedte magának a kérdés alapos és mélyreható tanulmányozását, úgy gondolván, elég annak nyelbeütéséhez egy-két statisztikai adat, aztán egy-két épen kéznél levő intézeti szervezet és tanrend, melyekhez „sikerült Mayer Endre eperjesi theol. tanár úr szives közreműködését is megnyernie.“ . . . Hogy e forrásokból aztán mily remeket produkált — volt szerencsétlenségem előző birálatomban kimutatni.

Tárjuk fel hát itt, most, egy pillanatra a múltat, kérdezzük meg elődeinket, mit terveztek, mire törekedtek, mi után vágyakoztak: és értsük meg szavukból a jövőt. — Mert a nép, a mely multját megtagadja, tradícióit semmibe veszi s azokból üres lapot csinál: hitvány nép s nem méltó az életre.

Mit mond hát az a múlt?

„Évtizedek óta“ — mondja az 1869. évi egyetemes gyűlés jkve (19. p.) — egy törekvés, egy vágy lelkesítette hazai egyházegyetemünket, t. i. hogy egy a létező kerületi intézeteknél magasabb színvonalú „önálló, teljesen felszerelt theol. akadémiát“ létesít.“

E törekvéseknek nyitja első sorban a XVIII. század végén s a XIX. század elején divott s nemzeti létünket aláásni törekvő jozefinismus.

majd meg a szent római birodalom megdőlésével s így a német császári cím elvesztésével megalkult új Habsburg-császárság, a mely politikai rendszerében teljesen a jozefinismus elvein állott. I Ferencz helytartótanácsa az általa kiadott új „ratio educationist“ 1807. aug. 7-én kelt intévénynyel a protestansokra is ráerőszakolja, ezt azonban ők egyrészt alkotmányos okból (mert az t. i. nem törvényhozás útján, hanem rendeletileg jött létre), másrészt pedig paedagogikai megfontolásból (mert iskoláik e rendszer mögött úgysem maradtak) visszautasítják s helyette 1809-ben a Schedius-Lovich féle rendszert fogadták el, megállapítván a legfelső fokon a tanrendszert 5 évfolyamban, 5 tanerővel (philosophia + jog 3 év, theologia 2 év.) Ugyanakkor az egyetemes gyűlés kimondja egy egyetemes theologiai facultás felállításának a szükségét.

E nemzeti és egyházi szempontból egyaránt válságos időben ágostai és helvét hitv. eleink évről-évre tanácskoznak s 1808-ban és 1809-ben tartott ily közös egyetemes gyűlésükön kimondják, hogy gátat vetendő a jozefinismusnak, egy a tudomány színvonalán álló, nemzeti szellemű közös theologiai facultást létesítsenek, de a kerületek, a melyekhez e kérdés leszállított ép úgy az 1809. évi (fentebb említett) ág. hitv. egyetemes gyűlés is a külön theol. facultás eszméjének hódolnak s ez alapon elejtve a közös facultás tervét, elhatározássá emelik, hogy a facultás ág. hitv. ev. részről Pozsonyban, ev. ref. részről Debrecenben állíttassék fel. Ime itt merül fel, pedig mindjárt a legelső alkalommal, Pozsony, mint az egyetemes theol. facultás székhelye.

Az elhatározást tett követi. Igyekeznek kiközölni a facultás felállítása ügyében a királyi jóváhagyást: a bécsi kormány azonban siet e tervet megelőzni a bécsi prot. theol. facultás felállításával, kettős célból: egyrészt hogy megakadályozza ifjainknak a német protestans egyetemekre való kijárását, a mit rendelettel is eltilt; másrészt, hogy feleslegessé tegye az önálló nemzeti facultást. Sőt, hogy a nemzeti törekvéseknek újat vágják, eltiltják a közös egyetemes gyűléseket is.

A kérdés tehát elaludt — 3 évtizedre, hogy a 40 es években újból felébredt nemzeti öntudat újból közös munkára szólítsa prot. eleinket, a kik a theol. facultás céljaira már gyűtéseket is

rendeznek. Ám az eszme megvalósulásának újból útját vágják a szabadságharc tragikus küzdelmei.

A szabadságharc leveretését követő abszolutizmus nyomását megérezte ev. prot. egyházunk is. Ámde a 60-as években nemzet és protestantizmus együtt ébred s megindul a szervezkedés lázas munkája politikai, egyházi életben egyaránt. És életbe lép a közös Székács-Török féle unionális akadémia Budapesten. Ám ez intézet csak rövid életet él. Az 1809-ben felszínre került felekezeti érdek, természetes ösztönét követve, most is felülkeredik s már 1865-ben tartott egyetemes gyűlésünkön határozatba megy, hogy az egyesült theol. akadémia megszűnte után fennmaradt és ev. egyházunkra visszazármazott tőke egy külön felállítandó ev. theol. intézetre gyűmölcsötlenedő.

Közben a nemzeti élet látóhatára kiderült, Buda várából napként ragyogtatta szét fény sugarait az egész országra az alkotmányos módon méltóságába beiktatott király fejéről a magyar szent korona . . . Magas eszményektől hevített magyar nemzeti kormány igyekszik százados mulasztások pótlására s ennek egyik leggeniálisabb tagja, báró Eötvös József a bölcselő államférfi, lerakja közoktatásügyünk modern alapjait, az 1848 XX. t. cz. szellemében megnyitni akarva a budapesti egyetemet a két prot. felekezet számára is.

Akkori vezető férfaink, inspirálva az új kor lelkétől, sietnek az ügyben állást foglalni. Az 1868. évi egyetemes gyűlésen nyert mandatum alapján 1869 július 4—5 napjain mint külön ez ügyben kiküldött bizottság, melynek tagjai az egyetemes felügyelő: báró Prónay Gábor; a 4 püspök (azaz, hogy akkor még szebb nevük volt, mert csak superintendensek voltak): Székács, Máday, Geduly, Karsay és a három theol. intézet dékánai: Osecsetka, Petrik, Tillisch, összeül a nevezetes acsai értekezlet, a mely e kérdés megoldását tűzte maga elé: „Mikép lehetne és kellene theologiai ifjaink képeztetését úgy intézni, hogy az úgy a theol. tudomány mai színvonalának, mint a lelkeszi hivatás illetőleg a theol. tanári szék kívánalmainak teljesen megfelelőnek s e szerint végkép befejezettnek tekintessék?“

S a felvetett kérdésre a felelet így szólt: „egy önálló, tőkélyesen felszerelt theologiai akadémia felállítása által.“

Az indokolás hangsúlyozza, hogy minden iskola között első sorban theológiára van a legégetőbb szükségünk, mert az szolgál legemebben egyházi érdekeket. A külföldi intézetek a hazait nem pótolhatják, mert nem veszik tekintetbe a mi egyházunk sajátos karakterét, viszonyait s mert különben is csak kevés ifjúnak nyílik mód oda jutni. De ma egyházunk méltósága is (akkor még adtak arra is valamit!) megkívánja, hogy lelkészeink s tanáraink képzéséről önmagunk gondoskodjunk, mert ha a fényes jövőt ígérő jogi, orvosi s más egyéb pályára itthon elkészülhetnek fiaink, szégyen volna reánk, ha mi papjainknak ugyanily teljes műveltséget nem tudnánk adni . . .

Igy — az akkori 4 püspök és az akkori 3 theol. intézet . . .

Az értekezés azonban nem maradt a pusztá theoria mellett, hanem megállapította a contemporáns theologiai akadémia szervezetét is hat rendes és 4 rendkívüli tanárral, megszabván a tananyag minimumot és felemelvén a tanévek számát 3-ról 4-re. E felemelést a bizottság feltétlenül szükségesnek tartotta, egyrészt az akadémiai előadás természeténél fogva, a mely vázlatos nem lehet (érti-e Mayer kollega?) de a tudományok mélyébe tartozik hatolni; másrészt a theologiai tudományok nagy körénél fogva; nem különben a philosophiai propaedeutikumok nehéz voltánál s a tudományos semináriumoknál, valamint az elméletet kiegészítő gyakorlati ismeretek szükségénél fogva.

Az értekezés végül bizalmát fejezi ki az egyetemes egyházban, hogy az igyekezni fog az eszményt megközelíteni. Addig is egy a viszonyokhoz mért tervet csinálnak, a melynél kiemelik, hogy hiányos, mert a theol. oktatás a vallástörténeten alapuló vallásbölcsezet nélkül (érti-e Mayer kollega) és bölcsezeti erkölcsstan nélkül el nem lehet. (Hát a bölcsezeti erkölcsstant igenis bele lehet dolgozni a bölcsezettörténetébe, mert minden bölcseztan erkölcsstana rendszerének integráló részét képezi; de a vallások fejlődését abba bele dolgozni — oly bölcsest, melyet majd Glauf és Mayer urak magyaráznak meg.)

Az acsai tervezetet az 1869. évi egyetemes gyűlés Székács superintendens lelkes felszólására nagy lelkesedéssel elfogadja s egy külön bizottságot küld ki ezen „amúgy is már év-

tizedek előtt tervezett“ theologiai akadémia létrehozásának előmunkálataira.

Közbe Eötvös miniszter elkészül törvényjavaslatával, a melyben az egyetemet újjászervezi s abba a meglévő 4 fakultás mellé még a két prot. teoleket fakultásait is belehelyezi: azért, mert már a kérdés úgy alakult egyetemes egyházunk számára: egyetemes fakultás-e, avagy önálló akadémia?

A tiszai kerület az egyetemi fakultás mellett van s azért 1870 évi ker. jkv. 56. p. a határozatával az acsai terv függőben hagyását javasolja. Dunáninnen aggodalmaskodik s igen megfontolónak tartja, nem lenne-e jobb lelkészeink nevelését ezentúl is a saját kezünkben tartani meg. Dnnántúl, Bánya — hallgat . . . Az egyetemes egyház által e kérdésben külön kiküldött bizottság végül nem lát veszedelmet az egyetemi fakultásban, sőt annak felállítását jogosnak s méltányosnak tartja, de a fakultás mellett létező intézeteinket is fenntartandóknak véli.

E véleményt az egyetemes egyház 1870. októberi ülésen tárgyalta, a midőn Geduly superintendens, a dunáninenni vélemény újból való hangsúlyozása mellett, el nem mulasztotta azon meggyőződését is kifejezésre juttatni, hogy ő az egész fakultásterv realitásában és kivihetőségében, tekintettel sajátos hazai viszonyainkra, egyáltalán nem bizik. Az egyházegyetem maga végül a fontos kérdésben nem akarván az egyházhivek meghallgatása nélkül határozni, a biz véleményt alkotmányos tárgyalás végett leszállította, hogy az egyes gyűlések szavazataiból az egész egyház egyesült véleménye kialakuljon. Egyúttal azonban az egyetemes egyház kijelentette, hogy egy önálló theologiai akadémia felállítása iránt eddigi törekvéseit ezután is folytatni fogja „tekintet nélkül a miniszteri javaslat kedvező vagy kedvezőtlen voltára.“ (jkv. 25. sz.)

Am e határozat helyességét s Geduly aggodalmának és kételyének alaposágát fényesen igazolta a jövő . . . Már Eötvös utódja Trefort egészen más, elődjével teljesen ellenkező politikát követ az egyetemi kérdésben, a hittani karokat abból elvben eltörli s még a r. kath. fakultást is abban csak átmenetileg hagyja meg — s bárha legutóbb Wlassics mutatott is némi hajlandóságot a kérdésnek Eötvös szellemében való megoldására, azt csak igen sovány mértékben mutatta meg, a protestantismusnak egyetlen egyesült fakultást

helyezvén kilátásba, azt is Kolozsvárott s azt is csak esetleg! . . . És nincs is arra kilátás, hogy valaha, legalább hosszabb ideig, az állam számunkra külön fakultást állítson Budapesten, miként erről már fentebb szólottam. Ámde azért a Glaufféle javaslat hisz a fantom-képben s fut utána érthetetlen naivsággal, a helyett, hogy megragadná a dolgot úgy, a mint azt az 1870. évi egyet. gyűlés is helyesen cselekedte, fel nem adva azt, a mi „eddigi törekvéseit“ képezte, s elhatározva, hogy folytatja azt, „tekintet nélkül a miniszteri javaslat kedvező vagy kedvezőtlen voltára.“

Meg is tette. Az eszmét nem adta fel, s az önálló theologiai akadémiát fel is állította Pozsonyban, 1882-ben.

Történeti visszapillantásunk itt már a jelenkorig jutott, azért, minthogy ama 12 évnek, a mely Acsától—Pozsonyig vezetett, összes vezető egyéniségeink élőtanúi voltak, szükségtelennek tartom ez évek eseményeit részletesen elolvasni. Mindenki tudja, hogy bizonyos nemes verseny fejtett ki a felállítandó akadémia székhelyére nézve Pozsony és főleg Eperjes között, a melyből végül győztesen csak az egyik kerülhetett ki. E küzdelemes korból itt csupán csak egy momentumot emelek ki. Ugyanis, a midőn 1880-ban Pozsonyban némi nézeteltérések merültek fel, a dunántúli kerület Pozsonynak akkor leszállított ajánlatát csak azért nem fogadta el még általános tárgyalás alapjául sem, mert abban az akadémia magasabb szellemi színvonalának leszállítását látta s ez alapon végül az egyet. gyűlés is csak úgy lépett Pozsonyban új alkudozások terére, miután ez küldöttei útján kijelentette, hogy hajlandó az előbb megajánlott kedvezőbb feltételek teljesítésére. E tény világos bizonyossága annak, hogy egyetemes egyházunk eredeti eszményétől az akadémia színvonalára nézve sohasem tért el.

Ez előzmények után ült össze Pozsonyban, 1881. július 6. és 7. napjain azon együttes bizottság, a mely az egyetemes gyűlés által „a felállítandó szándékolt egyetemes theol. akadémia tárgyában“ kiküldött tagokból és a pozsonyi egyház megbizottaiból alakult (elnökei Radvánszky Antal báró és Karsay superintendens, tagjai Geduly superintendens, Hunfalvy Pál és a pozsonyiak,) a mely vezérfonalul véve a Pozsonyban 1879. május 25-én megállapított „pontozatokat,“ s tekintetbe véve a dunántúli és a tiszai kerületek nyilatkozatait is, megállapította a szerződés szövegét, meghata-

rozza a hat tudományszaknak megfelelően a hat rendes theol. tanári katedrát két magántanárral, fizetésüket egyelőre a „jelenleg meglévő pénzügyi helyzet alapján“ állapítván meg. (Biz. jkv. 3. és 7. p.)

Az együttes bizottság javaslata az 1881. évi októberi egyetemes gyűlésen került tárgyalás alá, a mely az abban előterjesztett szerződés szövegét elfogadva, azt helyeslőleg tudomásul vette és effectualta (jkv. 27. p.)

E szerződés, mint kétoldalú megállapodás, az egyetemes egyházra feltétlenül kötelező s azon az egyetemes egyház, mindaddig, a míg abba a másik szerződő fél, Pozsony, is bele nem egyezik, semmit sem változtathat egyoldalúlag

E szerződés bevezetése így hangzik: „A magyarhoni ág hitv. evangélikusok négy egyházkerületének egyetemes közgyűlése több ízben és nevezetesen 1869-ben is, midőn a m. kir. tud. egyetemenél felállítandó evang. theol. fakultás tervéről értesült, kifejezést adván abbéli törekvésének, hogy önálló, a magyarhoni ág hitv. evangélikusok önkormányzatába illesztett egyetemes theol. akadémia állíttassék fel; és a nagy cél valóztatására e tárgyban működött bizottságának az egyházkerületekkel közölt s elfogadott azon véleményét találván alkalmasnak, hogy miután a pozsonyi egyház oly előnyöket helyezett kilátásba, melyek az akadémia felállításán a lehelőérget leginkább teszik valószínűvé, küldessék ki a bizottság Pozsonyba ez ügy kellő előkészítése végett: a négy egyházkerület 1874. évi közgyűlése ennél fogva a bizottságot . . . ily tartalmú megbizással látta el . . .“ Aztán elmondja a szerződés egész genezisét, s végül megállapítja a pontozatokat, a melyeket Pozsonyban együtt aláír s megpecsétel.

E bevezetésből világos először is az, hogy az abban megteremtett theol. akadémia nem más, mint azon theol. akadémia, a melyet még 1869-ben, — illetőleg mint azon fakultás, a melyet az 1869. évi egyet. gyűlés jegyzőkönyve szerint „évtizedekkel azelőtt,“ vagyis a múlt XIX. század elejéről, a Schedius—Lovich-féle rendszer idejében tervezett; továbbá, hogy annak Pozsonyba való helyezése a 4 kerület előzetes megkérdezése és beleegyezése alapján történt; s végül, hogy ezen pozsonyi the-

ologiai akadémia, helyesebben „az egyetemes egyház theologiai akadémiaja Pozsonyban“ (Szerződés 1, p.) mint nemcsak „egyetemes jellegű,“ hanem az egyetemes egyház tulajdonát és pedig egyetlen tulajdonát képező intézet, a melynek fenn tartó testülete ő, a más két theologiai intézettel szemben, mint magasabb fokú intézet, mint fakultás volt contemplálva.

Igazolja ezt az akadémiának az egyetemes egyház által, a pozsonyi egyházzal kötött szerződés szellemében megállapított „Szervezet és ügyrendje,“ a mely kimondva „egyházunk hitelveinek megtartása mellett a teljes tanszabadságot“ (3. §) az intézet facultásszerű karakterét a szakrendszerre építi fel megszabván (24. §) a következő hat rendes tanszéket: 1. bölcészeti, 2. ó szövevény exegetikai, 3. és 4. két új szövevény exegetikai és systematikai, 5. egyháztörténeti, 6. gyakorlati theologiai; a más két intézettel szemben pedig az akadémia viszonyát úgy határozza meg. (78. §) „az akadémia a többi intézettel társi viszonyban áll, azon különbséggel, hogy a 4-ik tanfolyamot külföldi egyetemeken nem végzett hallgatók tartoznak azt ezen akadémián elvégezni.“ S ezzel a pozsonyi theol. akadémiának központi karaktere s állása, szemben a más két kerületi testvérintézettel határozott és félre nem magyarázható kifejezésre jutott. A mint hogy ezen központi karakterének természetes kifolyásaként az 1882-ik évi — tehát az akadémia életbelépése évében tartott egyetemes gyűlés a két kerületi theol. intézetet utasítja, hogy tantervöket a theol. akadémiai tantervvel összeegyeztetni igyekezzenek. (8. p.)*

Ez utasításnak a soproni testvérintézet 1884. március 9-én tartott értekezletében tényleg meg is felelt — a helyzet adta lehetőség szerint, theologusait a 4-ik évre, ha külföldre nem mentek, Pozsonyba küldte s a szakvizsgát át tette a 4-ik

év végére; Eperjes pedig 3 éves tanfolyamát négy évesre emelte s abban a theologia akadémia számára megállapított tanterv szerint sajátos viszonyai alapján berendezkedett.

Hogy mily jó hatással volt az akadémia felállítására theol. oktatásügyünk fellendülésére, mutatja ime mindjárt a változás, a melyet annak szervezete a két testvérintézet szervezetében teremtett. A szakrendszer alapján megindított tudományos semináriumi munkálkodással s hallgatóinak ez úton az önálló tudományos munkálkodás módszerébe való bevezetésével akadémiank a budapesti tud. egyetemet is megelőzte. Az ifjúság azóta csak a speciális tanulmányok és tapasztalatok szerzése miatt keresi fel a külföldet. Lázás irodalmi tevékenység indul meg, tudományos könyvek, lapok, szakkönyvtár. A Luther társaság eszméje is Pozsonyból indul ki, a mely ott áll a prot. irod. társaság bölcsőjénél is. És e munkásság mind szélesebb körökben terjed s terjeszti áldásait. Tessék visszatekinteni 20 évvel s megítélni, vajjon az intézet élete — daczára sok küzdelmeinek — meddő és hiába való volt-e?

Bizonyára nem! S hatása bizonynyal még intenzívebb s a testvérintézetek fejlődésére nézve is csak áldásosabb lett volna, ha közbe nem tolnak bizonyos partikuláris érdekek és törekvések, a melyek a mellett, hogy bénítani törekedtek az akadémia természetes kifejlődését facultássá, bénítólag hatottak egész theol. oktatásügyünkre. Erre is kitérek majd bírálatom IV. részében Közbejött az egyesítés eszméje is, hogy csináljunk a három hazai theol. főiskolából egy erőset, egy hatalmasat: de az is megbukott, véleményem szerint nagy szerencsénkre, mert az egészséges tudományos fejlődésnek alapfeltételei sokkal inkább meg vannak adva 3 egymással nem versenyben működő főiskola mellett — s végül jött a zsinat, a mely kimondta az egyház hitelveinek megtartása mellett a tanszabadságot 220. §. V. ö. theol. akad. „Szervezet és Ügyrend 3. §), sanctionálta a szakrendszer (218. §. V. ö. theol. akad. „Szervezet és Ügyrend“ 24. §) e szakrendszer alapján tehát elvben már is megállapította a pozsonyi theologiai akadémiaának facultási jellegét.

Ime, Mayer kollega úr, a „régí jó alap“ a melyen állunk és a melyen állanunk is kell. — Nem fantom-kép után futkosni, hogy

*) Érdekes adatként említem fel, igazolásául annak, hogy a kerületek a pozsonyi theologia alapításakor ez intézetben tényleg egy a létező intézetek felett álló alkotást tartottak szem előtt, a tiszta kerület kérdését (1881. egyet. gy. jkv. 6—46.) a mely így hangzik: „Vajjon a theologiai intézetek bármelyikébe három évet végzett tanulók kötelezve lesznek-e a 4-ik tanfolyamot az akadémián végezni, vagy pedig e helyett a külföld valamely egyetemén fogják-e a negyedik évet eltölthetni? Lesznek-e akad. szigorlatok, grádusok?“

A Glaufr-féle idélen támadás után bizony hiszem, hogy egyetemes egyházunk közvéleménye hangosan fogja követelni az akadémiának facultássá való deklarálhatását. S ekkor a tiszai kerületnek óhaja az akadémiával szemben teljesül egészen: lesznek akad. szigorlatok és grádusok is!

az alatt, vagy tán jobban általában az igazat, ha azt mondom, hogy azon ügy alatt megakadályozzuk azt, a mi nehézség nélkül megvalósítható: a facultást, a mely a zsinati törvényben elvben már megvan csinálva. És nem lesz állítani azt az akadémiát, és bizony mondom vele együtt a testvérintézeteket is azon seminárisztikus fokozatra, a melynek elégtelenségét egyetemes egyházunk már egy teljes század óta érezte s a melyet épen az akadémia feállítása által igyekezett orvosolni. Hanem a Mayer—Glauf-féle társcégnak mit a fejlődés! Mit az egyetemes egyház legszentebb, leggondosabban ápolt tradíciói! Nekik a „régijó alap“: a régi gimnásialis theologiai képzés, a melynek szomorú képét bírálatom II. részében lepleztem le.

Hát mi ezen minden fejlődést ignoráló, minden szent eszményt és minden verejtékkel kiküzdött eredményt cynikus módon semmibevevő irányzattal szemben nem maradhatunk adósak a felelettel, a melyet épen a fejlődés törvénye sugall, és ez így hangzik:

A mi facultásunk a zsinati törvény alapján elvben már megvan. A püspökök első kötelessége odahatni, hogy az immár tényleg is azzá legyen. Ezzel tartoznak a múltnak, a múlt törekvéseinek; ezzel a zsinati törvénynek, ezzel hivatásuk esküvel megpecsételt szent feladatának — s ezzel ev. protestans tudományunknak és egyházunknak.

Mert bárha a theologiai tanügy egyetemes is senéltogva minden theologiai intézet „egyetemes jellegű“ is: de ezen egyetemes jelleg nem lehet azon trójai faló, a melynek segítségével a javaslat a már két nem egyetemes, de kerületi intézetek fenntartásának gondját is közvetlenül az egyetemes egyház terhére becsempészni szeretné. Az egyetemes egyház, mint ilyen, mint az egyetemes theologiai akadémia fenntartó testülete, segíelyezheti ugyan a kerületi theologiakat a legnagyobb mérvben s ha teszi, jól teszi: de az akadémia fejlesztésére magát egyenesen lekötelezte. E kötelességet első sorban is vezetőinknek, püspökeinknek kell érezniök!*)

*) Még Mayer Endre is jól tudja s elismeri, hogy az akadémiával mily eszmét valósított meg az egyetemes egyház, a midőn cikkének történeti visszatekintésében kijelenti, hogy midőn az akadémiát felállították, annak „szerecsétele szervezésével vétette k a tradíció el-

E fakultás effektuálásával szemben nincs akadály. A zsinati törvény megszabja kelléket, a melylyel az akadémia tényleg bír; a király ő felsége pedig szentesítette a zsinati törvényt. — Egy lépés ő felségénél s ő egész férfi és alkotmányos uralkodó, a saját maga szentesítette törvények consequentiáját is alá fogja írni.

Ezt követeli a fejlődés. Ezt követeli hazai egyetemes evang. egyházunk egész a Glauf-féle javaslat által megcsúfolt múltja, tradíciója, ezt erkölcsi felelősségtudata.

(Folyt. köv.)

BELFÖLD.

Lelkészbekiktatás. A váci ág. ev. egyházban Bachát Dániel, bpesti főesperes f. hó 10-én iktatta be hivatalába az ez év elején megválasztott Sommer J. Gyula lelkészt.

Az ünnepség d. e. $\frac{1}{2}$ 10 órakor vette kezde-

len s a szükséges tényezők hiánya daczára theologiai facultást akartak.

Lám, Mayer kollega szerint az egyetemes egyház, a midőn évszázados törekvését valósítja meg, vét a maga tradíciója ellen(!); a midőn az akadémiának magasabb szervezetet ad, a mely csak fejlesztőleg hat mindenfelé, még Éperjesen is: az a szervezet szerecsétele, s a midőn a szakrendszert kimondja és megis valósítja teljesen s a tanszabadságot és a tudomány önálló tanulmányozását állítja elvül és így a fakultás összes paedagogikai postulatumnak megfelelő, akkor a felállított theologiai akadémiánál hiányoznak a facultáshoz szükséges tényezők... Persze, persze, mert Mayer kollega észjárása szerint az ev. theol. facultás egyetlen alaptényezője — a budapesti egyetem délibábjá ..

A felett is panaszkodik Mayer kollega, hogy bárha a tiszai és dunántúli kerületeknek van is külön-külön theologijuk, mégis kénytelenek adózni az egyetemesre bizonyos fictiv jogokért.

Mayer kollega tehát nem tudja (?) 1. hogy azt a 250. mondó kettőszázötven forintokat, a melyeket e kerületek évenként az egyet. theol. akadémia pénztárába beszállítanak, nekik az egyetemes egyház visszafizeti; 2. hogy az a segély, a melyet az egyet. egyház e kerületi intézeteknek fizet, ama csekély „adóval“ szemben igen jelentékeny s a mig annak segélyével pl. a dunántúli theol. tanárainak korpótlékütyét rendezni képes volt, addig az egyetemes egyház által fenntartott theol. akad. tanárainak maig sincs korpótlékjuk! 3. hogy ama „fictiv jogok“ alapján a kerületek ott ülnek a theologiai akadémiai legfőbb kormányzati hatóságban, a theol. akad. nagybizottságban s ott — tessék nekem elhinni — nem egyetemes, hanem kerületi politikát üznek, vagyis intézeteik érdekeit képviselik csak s bizony rendszerint a theol. akadémia rovására.

Ez a valóság, a melyet Mayer kollega újabb keletű s a Glauf-féle „theol. rendszer“ szellemében teljesen méltó történeti pragmatizmusa nem fog mivoltából kivetkőztetni azok előtti, a kik — látnak...

tét a templomban, hol a város különféle vallású intelligenciája nagy számmal volt képviselve. A bekezdő ének után Bachát Dániel, bpesti főesperes tartalmas, nagy hatású beszédjével iktatta be az új lelkészt hivatalába. Majd az egyház énekkara Engl D. H. „Légy hű mind halálig“ énekének előadása után az új lelkész a hallgatóság nagy érdeklődése mellett, II. Tim. I. 7. alapján elmondotta székfoglaló beszédét. Az oltári áldás és egy kimenő ének fejezte be az ünnepséget, mely után a főesperes, valamint Fabinyi Gyula esperességi felügyelő, a beiktatott lelkész, és a meghívott vendégek Urszinyi Arnold, egyh. felügyelő vendégszerető házánál találtak szíves fogadtatást.

A magyarországi tanítók országos bizottsága felhívást bocsátott ki Magyarország tanítóegyesületeihez, a tanítói fizetések általános rendezése tárgyában. A felhívás felkéri az illetékes tényezőket, hogy az országos bizottság által a következő hét pontban foglalt kívánságokat tárgyalják:

1. Magyarországon akár felekezeti, községi, akár állami tanítóknak kevesebb kezdőfizetése és lakbérére nem lehet, mint a menyői az állami tisztviselők XI. rangfokozata III. osztálybeli hivatalnoknak.
2. Ezen alapfizetés tíz százaléka képezze az öt évről öt évre kijáró korpótlékot
3. Tanítói fizetés kizárólag készpénzben szolgáltatandó ki
4. Ha az iskolát fenntartó hitfelekezeti, vagy polg. község e fizetés-minimum megadására képtelen, fizetését az állam egészítse ki hasonló eljárással, mint azt az 1893. évi XXV. törvénycikk a lelkészekre nézve szabályozta.
5. Azt a tanítót, a kinek fizetését az állam egészíti ki, állásában a vallás és közoktatásügyi miniszter erősítse meg.
6. Minden tanító, hivatalba lépése előtt, tegyen esküt a magyar alkotmányra a kir. tanfelügyelő kezeibe.
7. Megbizatik a magyarországi tanítók orsz. bizottságának elnöksége, hogy az itt kifejtett elveket kellő megokolással emlékiratba foglalja s kérje a vallás és közoktatásügyi minisztertől, valamint a magyar törvényhozástól a tanítói fizetések kiegészítéséről szóló 1893. évi XXVI. törvénycikk revízió alá vételét. A bizottság kéri, hogy határozataikat f. évi július 10-ig közöljék a bizottság elnökével, Somlyai Józseffel (I. kerület Városmajor-utca 31. szám.)

A II Rákóczi Ferencz szabadságharcának kétszázados fordulóján 1903. évi május hó 31-én Galgócson, a pozsonyi evang. theol. akadémia tanárainak és ifjúságának közreműködésével tartandó emlékülünep rendje:

1. „Rákóczi mádsága.“ Előadja a theol. akad. énekkar. Vezeti Fröh wirth Samu akad. énektanító.
2. „Megnyitó.“ Libertiny Gusztáv kir. tan., Nyitra vármegye tanfelügyelője.
3. „Emlékbeszéd. Kovács Sándor theol. akad. tanár.
4. „Bujdosó Rákóczi“ Regi népballada Szavalja Áchim Géza theol. akad. hallgató.
5. „Kuruczok énekei.“ Előadja

a theol. akad. énekkar. Vezeti Fröh wirth Samu akad. énektanító. 6. „A nagy-bajesi nemes urak“ Irta és felolvassa Albert József ev. lyc. tanár. 7. A) „Gegus: Szigetvár ostroma.“ Négy részben. I. Tanácskozás. II. Az első ostrom. III. Ima. IV. Kirohanás B) „Magyar népdalok. — Csárdás“ Cimbalmom előadja Gyürky Ferencz m. t. aljegyző 8. „Szávay Gyula: Vitézi ének Rákóczi Ferenczről.“ Szavalja Jeszenszky Etelka úrhölgy, áll. polgári iskolai tanítónő. 9. „Költemény.“ Irta s szavalja Albert József. 10. „Berekesztő“ Stromp László theol. akad. tanár. 11. „Hymnusz.“ Éneklie az egész közönség.

Pünkösöd második ünnepén (június 1) délelőtt féltizenegy órakor az állami polgári iskola rajztermében az evang. prot. hívek részére magyar istentisztelet lesz. Prédikál és úrvacsorát oszt. dr. Masznyik Endre theol. akad. igazgató. Az istentisztelet végén kegyes adakozás (offertorium) a „Theol. Othon“ céljaira.

F-Esztergályban lelkészül Jamriska János, selmeci s. lelkész választott meg egyhangúlag.

Lelkészeiktatás Svedlőren Május 17-e ünnepnapja volt a svedlői ev. egyháznak. E napon iktatott be hivatalába Steinacker Roland lelkész, kit a község márcz. 8-án egyhangúlag hívott meg az úr szőlője mivelésére. Az ünnepnapon az egész város talpon volt. Korán reggel mozsárdurránások jelezték a nap jelentőségét. A szép paplaktól zöld fasorok díszítették az utat. A templom maga zöld galyakkal és virágos koszorúkkal volt feldíszítve. Az oltár előtt a bányászok csinos egyenruhájukban égő gyertyákat tartva voltak felállítva. A zsúfolásig megtelt nagy templomban fél 10 órakor kezdődött az ünnepélyes istentisztelet megfelelő énekkel. Azután léptek az oltár elé Ujágh Károly, Kübecher Albert lelkészek és Weber Samu főesperes, ki a beiktató beszédet tartotta, a lelkészt és a községet egyaránt intvén kötelességeiknek lelkiismeretes teljesítésére, átadván az új lelkésznek a templomi kulcsait, a szentírást, a keresztlő edényt és a kelyhet, mint a beiktatandó lelképásztör ténykedéseinek jelvényeit. Azután a vegyes kar adott elő négy hangú, szép éneket Toppercer tanító vezetése alatt. A főének éneklése alatt Steinacker lépett a szószékre és tartotta meg békösöntő beszédét, mely a szöveg kiválasztása és a kidolgozás tekintetében remekműnek mondható és a hallgatókra a legjobb benyomást gyakorolta. Majd a beiktatott lelkész, kísérve Zimmermann és Kailing Hugó lelkésztársak által az oltár előtt a záróének eléneklése után megáldotta új községét. A rákövetkező egyházi gyűléssel véget ért a szép ünnepély, mely bizonyára tartós emlékü lesz. A diszebédén részt vett számos helybeli és vidéki vendég. Vajna a megkötött frigy maradandó, békés és áldásos lenne! Weber S.

Händl Vilmos selmeczbányai lelkészt és esperest a Ferencz József-rend lovagkeresztjével tüntette ki a király.

KÜLFÖLD.

Egyik legérdekesebb alakja a német egyházi és politikai életnek is mindenestre: **H o e n s b r o e c h** gróf. Holmi katolikus káplán — hozzá méltó hangon — megczáfolni váltalkozott, a jezsuita tan-erkölcs és szervezet egyik legalaposabb ismerőjének és annak ismeretével magának nagy érdemet szerzett grófnak azon állítását, hogy a jezsuita tanrendszerben „a cél szentesíti az eszközt”-féle elv nem foglaltatik, hogy az tiszta koholmány stb. . . H azt ajánlotta, hogy e kérdésben a három legnagyobb német egyetem (Berlin, Lipcse, München) jogi fakultásának véleménye döntsön a két vitakozó fél között. A tudós káplán erre nem válaszolt. Tudta, hogy miért!

Mi az ultramontan? A „B K.” c. lap (szerkesztője egy katolikus lelkész) következőképen határozza meg az „ultramontan” fogalmat.: „Az ultramontan egy álszenteskedésre és elferdítésre hajlandó reakcionárius, phariseus a legvastagabb fajtából, a ki a szent ügy szolgálatának ürügye alatt, nemtelen szenvedélyeknek hódol, politikát és vallást összezavar és sokakat elidegenít a hitvallástól, a kik, ha az ultramontanok nem vclnának, a vallásnak nagy szolgálatot tennének.”

Jó tanítók! Németországban a szenteknek még lapjaik is vannak. Egy ilyen (szt. Arbogastus lap) az elzászi tanítók jobb javadalmazásáról szólván, ezeket írja: „Mi bizonyára nem ellenezük, hogy a tanítóknak jobb fizetést adjanak, de nem hiszszük, hogy a fizetésemelés olyan nagy szerepet játszik. Ismerünk különben jobb eszközt arra, hogy jó tanerőket nyerjünk, ez: a vallási társulatok befogadása (!) — A mostani franciaországi helyzetben könnyen kaphatnánk kongregationalista tanítókat a nélkül, hogy magas fizetést ígérnénk nekik.” (Elhiszszük! De azért Isten mentsen meg minden országot, Magyarországot is kongregationalista tanerőktől. Az állam sokkal jobban jár — és kevesebb költséggel — ha jó fizetést ad tanítóinak, mintha kitiltott szerzetesrendeket fogad be — ingyen.)

Franciaország. A kitiltott kongregatiók kivándorlása nyugodtan folyik. Ezt sem püspöki tiltakozások, sem utcai botrányok itt nem akadályozzák. A karthausiak nem akarnak engedni. Bizonyára azért, hogy a csendes áhitat gyakorlása mellett, a híres „Grande Chartreuse”-ök gyártásában ne legyenek akadályozva. Nagy kavarodás

keletkezett, a híres búcsújáróhelyen Lourdesben is. Ezt a kormány udvavalóleg be akarta zárni, de utóbb megengedte fennállását világi papok vezetése mellett. Hogy nem zárta be — jól tette, mert a kongregationalista törvény végrehajtása és a katolikus kultus reformációja két különböző dolog. Az előbbire az államhatalomnak joga van, sőt az neki kötelessége is, az utóbbi csak a keresztyén öntudat felébredéséből fakadhat. A püspökök — kevés kivétellel — erősen tiltakoznak. Különösen harcias a nanzigi püspök, a ki megparancsolta egy jezsuitának, hogy predikáljon a szószékről. A kormány természetesen letiltotta fizetését.

Az evangélistaitó munkáját is a katolikus püspökök viszik előre — akaratlanul. M. falu lakosai már évek előtt saját költségükön szép templomot építettek és püspöktől papot is kértek — eddig hasztalanul. Megúnva a várakozást a szt.-etienni evang. konsistoriumhoz fordultak hasonló kéréssel és ápril 5-én 3 evang. lelkész avatta fel a templomot, és ma már csak 4 kath. lakosa van a falunak.

Hajts Bálint.

IRODALOM.

A sátoraljauhelyi ágost. hitv. evang. missiói egyház. az egyház keletkezésétől az 1903-ik évig terjedő időről. egy évkönyvet adott ki

Az évkönyvnek összeállítója, Korbély Géza lelkész, rövid előszó után, a múlt, a jelen és a jövő főcímei alatt, behatóan ismerteti az egyház történetét, jelenlegi állapotát s egy pillantást vet a jövőndőbe.

Az egyház multja dicsőséges, mert reformációkorabeli, első eredetű egyház. Lánglelkű reformátorok és hitbuzgó főurak alapították. Sátoraljauhely első reformátora Siklósy Mihály volt, a kit Zemplén vármegye főispánja és a város ura Palóczy Antal 1522-ben nevezett ki ujhelyi papnak és a kinek evangéliumi működésében kezdettől fogva hű segítő társai valának Sztáray Mihály, majd Kopácsy István sárospataki volt ferenczrendi szerzetesek, kik rendjüket elhagyva, a reformáció terjesztésében örök dicsőségű nevet vívtak ki maguknak. A mohácsi vész után e helyen is hitbuzgó védő és áldozatkész pártfogó állott a reformáció terjesztőinek élére, Perényi Péter hatalmas főúr személyében, a ki Sátoraljauhely és Sárospatak urává lón. Az ő udvara volt a nemzeti és vallási mozgalmak központja. Itt folytatták áldásos reformátori munkájukat Gál szécsi István, majd Batizi András, sőt egy ideig Dévai Biró Mátyas is. Hitsorsosaival

Perényi szervezte a nemzeti önvédelem pártját is. A mikor, e miatt a király hat esztendeig tartó fogságba vetteti, s abban megtörve, 1548-ban meghal, fia Perényi Gábor folytatja az egyház-építés áldásos munkáját. Sátoraljauhely, nagy adományok birtokában, mihamar elsőrendű evangélikus egyházzá fejlődik, három papot tart Perényi Gábor híven örködött, hogy papjai az ágost. hitvallás értelmében tanítsanak, s a szerint osszák ki az úrvacsorát, sőt a mikor a kálvini irányú hitelvek is elterjednek, papjainak megtöltja az előre elrendelés (praedestináció) hirdetését, s kötelezi őket, hogy az úrvacsoránál ostyát használjanak. Megerősíti eljárásában a wittenbergi és lipcei egyetemek tanári karának nyilatkozata is, a kiket követség által kér fel véleményadásra, s a kik határozottan az ágostai hitvallás mellett nyilatkoznak. Kora halála (1567) után Sátoraljauhely a Dobók s azután a Lorántfiak és Rákócziak kezébe kerül, a kik szintén hű pártfogói valának a reformációnak Sátoraljauhelynek, Sárosi Molnár András személyében, még 1608-ban is ágost hitv. evang. papja volt. A XVII ik század folyamán a reformátusok veszik át a vezér szerepet, de a XVIII ik század elejéig a két testvér egyház nem válik szét, hanem megőrzi egységes protestáns jellegét. Báthory Zsófia vakbuzgósága miatt sok szenvedés és háboruzág éri őket a XVII-ik század végén, a XVIII-ik század elején pedig II. Rákóczi Ferencz szabadság harczának leveretése után minden vagyonuk a róm. katolikusok kezébe kerül. A reformátusok, a csapás után 1712-ben újból szervekzedtek, de most már az ágost. hitv. evangélikusok nélkül, a kik 1784-ben leányegyházat alapítottak s Tokajhoz csatlakoztak. Büszkesége az egyháznak, hogy a nemzet prófétája, Kossuth Lajos, mint a sátoraljauhelyi evang. leányegyház fiskálisa, 1827-ben itt kezdé nyilvános működését, s erről az időről egy általa fogalmazott és sajátkezüleg irt jegyzőkönyvben nemzeti ereklyét is hagyott hátra az egyház levéltárában. A leányegyházból 1889-ben Tokaj missiói társegyházzá, majd 1893-ban önálló missiói egyház lőn, külön pappal.

Tíz évvel azelőtt, a felsőbb egyházi hatóság buzdítására, az új egyházépítéshez nagy lelkesedéssel fogtak az egyházhívek. Erejük nem volt hozzá, de a segítség reményében, az egyetemes egyház érdekében elvállalták a nagy feladatot, hogy a nagy missiói területen, 109 községben, százezer más vallású lakosok között élő evangélikusoknak, lelki gondozás és vallásitanítás végett, a városban egyházi otthont létesítsenek. Merész vállalkozás volt ez, mert akkor az egyház összes vagyona csak 2877 kor. 52 fillér volt, de az egyházépítés idejében, 1891—1896 között, nagy dolgokat cselekedett az Úrnak lelke a hívek buzgósága és a könyörülő szeretet áldozatkészsége

által. A paplak vétel és imaház építés 21 326 kor. 30 fillér költségből, az egyháztagek 6286 kor. 42 fillért az egyház vagyonából, s önmaguk és pártfogóik közvetlen adományaiból és gyűjtéseiből, 6639 kor. 88 fillért segélyekből, 8400 koronát pedig az egyetemes evang. egyházi gyámintézettől kölcsönvett összegből fejezték. E mellett az imaház felszerelésének nagy részét kegyes egyháztagek ajándékozták, a kik ezen kívül még gyűjtésekből és adományokból, az 1901-ik év végéig, 886 kor. 44 fill. 50 kor. összeggel orgona és csilláralapot is létesítettek.

Az önálló missiói egyház a multban kezdet től kezdve a könyörülő szeretet segélyeire volt utalva, mert hívei csekély száma és szegénysége miatt a maga erejéből nem biztosithatta fennállását. Az 1896-tól 1901-ig terjedő időben az egyház a gyámintézettől, a Gusztáv Adolf egylettől, a Baldácsy alapból, a bécsi Atzendorfer alapból és a közalapból 6629 korona fenntartási segélyt kapott.

Szegényes helyzetben van az egyház a jelenben is. A könyörülő szeretet segélynyújtása nélkül menthetetlenül elpusztul, pedig helyben és a vidéken a hívek lelki gondozása és az idegen iskolába járó tanítók vallásoktatása terén nagy hivatást teljesít. Az évkönyvnek a mult évre vonatkozó adatai a következők: Az 1902-ik évben 12 fiú és 2 leány kereszteltetett; 2 fiú és 4 leány konfirmáltatott; 2 pár esküetett; 8 fi és 4 nő temtetett; úrvacsorával élt 163 lélek; áttért tőlünk 1 férfi. A lelkész, mint vallásitanár, helyben 4 és Sárospatakon 1 intézetben, heti 13 órában 45 tanulót tanított. Az egyház híven ápolja a reformátusokkal a lelki egyezséget. A Kossuth ünnepélyt a két egyház együtt tartotta s ezen az ünnepi beszédet az evang. lelkész mondotta, a ki ezenkívül a reformátusok vallásos estélyein felolvasásokkal is szerepelt.

A szellemi élet mellett azonban az anyagi helyzet nagyon válságos. Háztartási kiadásait csak úgy fedezhette az egyház, hogy különféle segélyekből, az 1902-ik évben is 2038 kor. 81 fillért kapott, s a hívek az új orgona még hiányzó költségeire 320 kor. 20 fillért, oltár alap létesítésére pedig 113 kor. 80 fillért gyűjtöttek. Az egyház vagyonmérlege szerint, az ingatlanok és felszerelések mellett, a tőke vagyon 6045 kor. 27 fillér. Ebben 2730 kor. 40 fillér alapítványi és hagyományi tőke, 570 kor. 44 fill. különböző alapok összege, 2744 kor. 43 fillér pedig adósságtörlesztési és egyházfenntartási tartalék tőke. Ezzel szemben azonban 12,602 kor. 90 fillér adóssága van az egyháznak, vagyis az imaház építésből és paplak vételből származó tartozásából tíz év alatt semmit sem törleszthetett, mert minden évben deficitje volt.

A jövődő aggasztó. A névszerint kimutatott

nelybeli és vidéki egyháztagok évi 840 kor. illetéke a congruás lelkészi állás csekély díjazását sem fedezi, s mivel ezenkívül alig van valami már biztos jövedelme az egyháznak. 1903-ik évi költségeloirányzata 1407 kor. 96 fillér deficitel záródik, pedig csak az elkerülhetetlen kiadások vannak felvéve. Így megy az évről évre, úgy hogy az egyház csak úgy állhat fenn, ha az Alkotmány 305. §-a szerint a közalpból évről-évre állandó tervszerű megfelelő segítyt kap, s a könyörülő szeretet munkásai, a gyámintézetek és eddigi más pártfogói továbbra is irgalommal istápolják. A nagy múlttal a nemes hivatással bíró, de mostani helyzetében nehéz viszonyok között élő, s a lét és nem lét válságával küzdő egyház méltó arra, hogy a közegyház pártfogása biztosítsa fenntartását.

Megemlítjük még, hogy a 70 lapra terjedő s a sátorajtóhelyi ág. hitv. evang. egyház lelkészi hivatalában kapható évkönyv ára 1 korona, s annak tiszta jövedelmét az egyház, adósság törlesztési alapjának gyarapítására fordítja.

Zsidó egyházi élet. E b. lapok csaknem minden száma közöl egy-egy vallásos szempontból közérdekű kivonatot, részletet a különböző egyházi lapokból, különösen a ref. és róm. kath. lapokból, sőt — noha felette ritkán — ha jól emlékszem az unitáriusok közlönyéből is, csak éppen a zsidó felekezeti lapokból nem. Pedig ők e téren is tevékeny szerepet játszanak. Nem lesz talán érdektelen s felesleges dolog, ha a nt. szerkesztő urak becses engedelmével — néha néha ismertetést írok az ő felekezeti lapjok alapján az őket foglalkoztató eszmékről és tervekről, az ő óhajaikról és törekvéseikről — szóval egyházi életükről. Van ott is sok érdekes és tanulságos dolog. Érdemes az elolvasásra, az érdeklődésre, a gondolkozásra!

A Delitzsch-féle vita — az ó testamentum szent könyvéről lévén szó — természetesen élénken foglalkoztatja a zsidókat is. Az ezen vita során egyik német lapban megjelent azon cikk alapján, mely szerint felette kérdéses dolog, hogy jártak-e valaha a zsidók Egyiptomban, — a Budapesten megjelenő „Egyenlőség” c. zsidó felekezeti és társadalmi hetilap március 1-én megjelent számának vezércikkében foglalkozik e kérdéssel, ugyanazon cím alatt, mint az említett német lap cikkének címe: *Voltak-e egyáltalában a zsidók Egyiptomban?* A kérdés fontosságánál fogva az „Egyenlőség” felkérte Mahler Ede „európai hírv. aegyptológust, kihez szakkérdésekben a külföld tudósai (maga Delitzsch is) sokszor fordulnak fölvilágosításért”, hogy nyilatkozzék a kérdésről. Mahler szerint — ki jelenleg az aegyptológia egyetemi tanszékének tanára Budapesten — a kérdés nem új és nem csak egyszer volt a legélénkebb vita tárgya még szaktudósok között is. Minden két-

ségnek véget vetettek azonban a legkiválóbb aegyptológusok korszakalkotó munkái. „Épen a régi Pharao ország geográfiai és ethnográfiai viszonyainak kikutatása vezetett olyan eredményekre, a melyek a Mózes II. könyvében foglalt leírással, a legfeltűnőbb és a figyelemre legméltóbb módon fedezik egymást.” Sőt — mint írja — akadtak tudós kutatók, kik még azon ország-utat is feltalálták, a melyen a zsidók Egyiptomból való kivonulásuk alkalmával a szent földre mentek. A kutatások eredményei teljesen igazolják a biblia adatainak helyességét szemben a görög és római klasszikusok nagyrészt valótlanak bizonyult adataival szemben. Szerinte még a mai zsidóságnál is számos olyan kulturelemre akadunk, a melyek minden kétséget kizáróan lényegükben egyiptomi eredetre vallanak. Végeredményképen kijelenti, hogy „a ki még ma is kétségbevonja azt, hogy a zsidók Egyiptomban tartózkodtak, az csak azt árulja el, hogy az aegyptológusok kutatásainak eredményeiről nincs tudomása” — Különböztetve ve-szedelmét rejtőnek nevezi a Delitzsch által szét-szört magot, mert olyan problémák fejtegetése, a melyek még tudományos vita tárgyául szolgálnak, nem a közönség elé való, különben testet öltve jelenik meg előttünk Goethe varázsló inasa. A mester meg tudja fékezni a szellemeket, de az inas nem! — Bizony bizony igazat kell adnunk a szerkesztő fenti cikkét bevezető azon szavainak, hogy a tudomány terén is lázasan munkálkodók s épen azért könnyen szélsőségekbe esők” évezredek által megszentelt hagyományokhoz és igazságokhoz nyúlnak avatattan kézzel és meg nem értett, föl nem fogott, vagy rosszul értelmezett följegyzések alapján igyekeznek azokat megdönteni.

Elmondja az „Egyenlőség” nézetét ugyancsak a Delitzsch-féle vitából kifolyólag a közbeszédő „német császár theológiájáról” is. Ismeretes a császári levél, melyben siet a németek uralkodója kijelenteni, hogy Delitzsch felfedezéseinek eredményét csak az ó-testamentumra fogadja el. Ennek alapján egy Mendelssohn-féle hasonlatot variálva ügyesen írja, hogy azt már látta, hogy erős földszintes házra emeletet építettek, de hogy lebontsák a földszintet és meghagyják az emeletet, — azt még nem látta. Az ó testamentumra lett építve az új, s így természetesen az új test. vallói az ó test. alapján állanak. Ámde hogy valaki eldobja az ó testamentumot s csak az újat fogadja el, „ezt a tételt csak a legújabb theologus, II. Vilmos császár hirdeti.” — Érdekes, hogy a zsidó író Jézus szavai alapján figyelmezteti az evangélikus császárt, hogy hiszen „isteni eredetű, szent és sértetlen az ó testamentumi kinyilatkoztatás minden szava Jézus szerint is.”

A „galicziai proletárhad” bevándorlása ellen a csak imént tárgyalott törvényjavaslat kapcsán a

figyelmet a nyugati bevándorlásra tereli. Elismeri, hogy bölcs intézkedés a „galicziai zsidó, kazár, piszkos és kultúrképtelen, renyhe, parazita fajzat” bevándorlásának véget vetni, mert ez tényleg veszedelmes, de ép oiy, sőt sokkalta veszedelmesebb — minden tekintetben — a katólikus kongregációk bevándorlása. Maró gúnnyal írja, hogy, midőn a közvéleményt e veszedelemre figyelmeztették, „az lett rá a válasz az ultramontán táborból, hogy rugdalóznak a zsidók, s hogy mi csoda hitvány lélek az, a mely a jólelkű barátokat és kegyes apácákat együtt meri emlegetni a galicziai toprongyos zsidókkal. Holott a galicziai toprongyos zsidók a nemzetközi pénz hatalmat képviselik, a szegény szerzetesek pedig semmit sem hoznak magukkal, csak keresztényi szeretetet és semmit sem akarnak itt, csak az ifjúságot istenfelelemben nevelni és a beteget ápolni.” Ez „együgyűségre” méltán kiált fel, hogy a magyar ifjúság nevelése oly szomorú állapotban volna, ha a Franciaországból kikergetett szerzetesrendeknek kell az állam és főváros segítségére sietniök, hogy egy kis világosság hatoljon szegény gyermekeink sötét elméjébe! A hitélet annyira leromlott, hogy a cifra nevű papi társaságoknak kell sietniök a pogány magyarokat újra megtéríteni! A mi pedig az erkölcsöket illeti, azok ugyancsak rosszul állhatnak, hogy olyan nagyon siettek közénk a szelid és önzetlen Bou Pasteur-szűzek! (A híres nancy-i eset!) Ez „ostoba mesére” csak az a megjegyzésünk, hogy mi magyar prot. — sajnos — nagyon jól ismerjük e fekete hadat, ismeri az egész művelt világ, igen jól ismeri — a mint látszik — a magyar zsidóság is. Csak a magyar nemzet zöme nem ismeri még őket, vagy ha igen, túri mégis őket, túri, mert hisz a szerzeteket annyira szerető pápának, — a szerzetesek pártfogolásával — kedvét keresni, kegyes, érdemet szerző cselekedet, igaz ugyan, hogy ma-holnap már csak a magyar jár el ekként egyes egyedül! No de hisz mi különös egy nép vagyunk minden téren, hogyan is követhetnének mi a túl művelt Franciaország példáját, a Spanyol nemzet jajsza meg nem hat el hozzánk.

A pesti zsidó hitközség' gazdagságáról s tevékeny egyházi életéről tanuskodnak az alábbi adatok. A 8 millióra menő alapítványokhoz jöven újabban a Löwy Mór féle 100,000 s a híres Wechselman féle 3 400,000 korona alapítvány felett rendelkezik. Ennek következtében kénytelen külön ügyosztályt szervezni. Szaporodhatnak is nálök az alapítványok, mikor a választmányi gyűlés elnöke azt jelenti, hogy a mult gyűlés óta 10.085 korona adomány folyt be. Ekként könnyen megvalósíthatja ama tervét, hogy a közel jövőben 3—400 szegény néptanítónak állandóan évi 200—400 korona pótlékot ad, s vakok intézetét létesít, melyben 40—50 szegény vak gyer-

meket óhajt nevelni. Egyébként a pesti hitközség jelenleg 2 árvaházat, 2 kórházat, 1 süketnémak intézetét, 6 nyilvános iskolát és 5 hittani intézetet tart fön.

Hangosan szólnak ez adatok a hitűségről, egyház iránti ragaszkodásról és áldozatkészségről. Minálunk minden erények — mint a sivár jelen bizonyítja — kialvó félben vannak. Nálunk csak a mult fényes, káprázatos, hivatkozunk is rá büszkén és sokszor. Nem fogy ki a multat magasztaló s az ősoket dicsőítő szó ajkinkon — elanynyira, hogy ime el is felejtjük az ő dicső példájokat követni!

Rédei Károly,
ev. lelkész.

TEMETŐ.

Mikolik Gyula, a budapesti ág. hitv. ev. egyház pénztári ellenőre életének 48-ik évében. 1903. május hó 12-én rövid szenvedés után váratlanul elhunyt.

Pályázat.

A tót-pelsőczi ág. hitv. ev. anyaegyházban betöltendő a

hitoktató segédlelkészi állás,

melylyel szabad lakás és kert használatán kívül évenként 1200 korona készpénzfizetés van egybekötve. Az egyház istentiszteletének nyelve a szláv, az állomás pedig legkésőbb folyó évi szeptember hó 1-én elfoglalandó. Mindazok, a kik ezen állást elnyerni óhajtják, sziveskedjenek képességeiket igazoló okmányaikat jövő június hó 20-ig alólirotthoz beküldeni.

Kelt Tót-Pelsőcz (Zólyomm.) 1903. évi május 12.

Kuzma Adolf

ev. lelkész.

36. 3—3.

KÁPLÁNT

keresek. Pályázótól megkívántatik, hogy a magyar és tót nyelvet kifogástalanul beszélje. — Díjazása lakás és évi 1200 korona.

Békéscsabán, 1903.

Koren Pál

lelkész.

Pályázat.

A **rozsnyói** államilag segélyezett ág. h. ev. főgimnázium

helyettes tanári állásra

hirdet pályázatot. Pályázhatnak a magyar és latin nyelvi szakon levő protestáns vallású tanárok és tanárjelöltek. A megválasztandó tanár a tanári létszámhoz képest heti 19–22 tanóra adására köteles.

A helyettes tanár egy szabadságolt rendszeres tanár helyettesítése céljából csak 10 óra nyar az intézetnél alkalmazást. Fizetése: 1600 korona, előleges havi részletekben. Az állás f. évi szeptember elsején foglalandó el.

A szabályszerűen felszerelt folyamodványok a főgimnázium pártfogására címezve, **f. évi június hó 30-ig** bezárólag alulírott főgimnáziumi felügyelőhöz nyújtandók be.

Rozsnyó. 1903. május 22 én.

Dr. Pósch Dezső.

38 2-1

főgimn. felügyelő.

Pályázat.

Az **eperjesi** ág. h. ev. kerületi collegium államilag segélyezett főgimnáziumában az 1903/4 tanévre egy

helyettes tanári állás

töltendő be, melyre latin-történelmi vagy földrajz-történelmi képesítéssel bíró pályázók folyamodhatnak; a megválasztott tanár köteles lesz szaktárgyain kívül a görög pótló tárgyakat is tanítani. Ezen helyettes tanári állás javadalma, 1600 korona.

Pályázók, kik csak protestáns vallásúak lehetnek, folyamodványukat az eperjesi ág. h. ev. kerületi collegium előljáróságához címzetten és vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányaikat, képzettségüket, eddigi szolgálataikat, egészségi és katonai kötelezettségi állapotukat kimutató okmányaikkal felszerelten a collegiumi főgimnázium igazgatóságához **folyó évi június hó 20-ig** küldjék be.

Az állás folyó évi szeptember hó 1-én elfoglalandó.

Kelt Eperjesen, 1903. május hó 19-én.

Dr. Schmidt Gyula,

collegiumi felügyelő.

37. 2-2.

Elkész és tanító urak szives figyelmébe.

Kapbatók nálam

ISKOLAI ANYAKÖNYVEK.
ISKOLAI NAPLÓK

és

MULASZTÁSI NAPLÓK,

továbbá

KERESZTELESI, ESKETÉSI ÉS HALÁLOZÁSI
ANYAKÖNYVEK

és

KIVONATOK

s vállalkozom bármily nagy terjedelmű

M U V E K,

JEGYZŐKÖNYVEK és ISKOLAI KÖNYVEK.

végre

ROVATOS IVEK

elkészítésére.

A megrendelt tárgyakat kívántra bekötve szállítom.

VERES LAJOS Orosházan.

Uzletem fennállása alatt 116 év. ref. egyháznak szolgáltam munkámmal.

Orgona építészeti műterem

Debreczenben,

Darabos-utca 7. sz. a. (a Collegium mellett.)

Fennáll 1-93 óta.

Teljesen e célra épített házamban készítem a mai kor legtokéletesebb vívmánya szerint bármily kivitelű új orgonákat s azokért a legmesszebbmenő jóállást vállalom.

Orgona építézetem, mint az ev. ref. egyházak érdekét szolgáló intézmény, e téren az országban egyedül áll.

Munkám jószágával elértem azt, hogy minden évben növekszik a cégem iránti bizalom, s ígérem ezúttal is, hogy továbbra is úgy az árakban, mint a kivitelben egyházam érdekét tartom első sorban is szem előtt és teljes megbízhatóságra töreksem. Elvállalok régi orgonák átalakítását, áthelyezését, tisztítását, hangolását és javítását vagy évi gondozását mérsékelt áron, több évre meoó jóállás mel'ett.

A nagytiszteletű és tekintetes egyházi előljáróság és az adományozó közönség, valamint a kántor, orgonista és tanító urak szives pártfogásába továbbra is ajánlva magamat, maradtam

teljes tisztelettel

Kerékgyártó István

2 25-10

orgona építő

Határozott árak, elsőrendű minőség, erőteljes nemes hangzású orgonák.

Orosházan nyomtatott Veres Lajos gyorsajtójan.